

Олена Охріменко,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри сучасних європейських мов
факультету міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-4428-8777>
м. Київ, Україна

Методика формування професійно-орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні

Methodology of professionally oriented competence formation in dialogic speech

***Анотація.** У сучасному суспільстві володіння професійною іноземною мовою набуває все більшого значення. Соціально-економічні зміни в Україні призводять до розширення простору комунікації, що сприяє посиленню міжнародної співпраці.*

Підготовка висококваліфікованих фахівців у різних галузях діяльності має відбуватися з урахуванням загальноєвропейських тенденцій, зокрема за умови інтеграції України у Європу.

Знання професійно-орієнтованої іноземної мови необхідне всім фахівцям усіх сфер життєдіяльності, адже в умовах глобалізації змінюються соціально-трудові відносини і стан ринку праці. Розширення та поглиблення співпраці, розвиток зв'язків з іноземними партнерами потребують спілкування іноземною мовою на міжнародному рівні.

Студенти повинні знати професійну лексику, вміти виступати на ділових переговорах та зустрічах, мають поводитись належним чином у певних професійних ситуаціях, реагувати на складні питання, сприймати точку зору співрозмовника, пристосовуватися до змін, які відбуваються під час діалогу, виконувати низку функцій, в залежності від виду діалогу та використовувати професійні кліше іноземною мовою.

Крім того, сучасний стан ринку праці висуває складні завдання щодо більш ефективного міжнародного спілкування та обміну досвідом, збільшення мобільності, легшого доступу до інформації та більш глибокого взаєморозуміння під час ведення професійного діалогічного мовлення.

Сучасна професія передбачає не лише реалізацію класичних методів, але й підлаштування до умов сучасного соціуму. Міжгалузеве партнерство та співпраця, ведення переговорів та супровідної ділової документації вимагає володіння професійною компетентністю іноземною мовою, без чого неможливе ведення ділового спілкування.

Отже, у процесі навчання майбутніх фахівців слід приділяти особливу увагу іноземним реплікам, подальшому удосконавленню у побудові діалогів, фор-

муванню лаконічних іноземних професійних висловлювань, послідовності у викладенні думок.

Ключові слова: методика, професійно-орієнтована, компетентності, діалогічне мовлення, майбутні фахівці, комунікація, професійна ситуація.

Summary. *In modern society, mastering a professional foreign language is becoming more and more important. Socio-economic changes in Ukraine lead to the expansion of the space of communication, which contributes to the strengthening of international cooperation.*

The training of highly qualified specialists in various fields of activity should take into account general European trends, in particular, under the condition of Ukraine's integration into Europe.

Knowledge of a professionally oriented foreign language is necessary for all specialists from all spheres of life, because social and labor relations and the state of the labor market are changing under the conditions of globalization. Expansion and deepening of cooperation, development of relations with foreign partners require communication in a foreign language at the international level.

Students must be able to distinguish professional vocabulary, speak at official negotiations, business meetings, behave accordingly in typical professional situations, respond to complex messages, perceive the point of view of the interlocutor, adapt to changes that occur during the dialogue, perform a number of functions, depending on type of dialogue, flexibly using foreign language professional clichés.

In addition, the current state of the labor market poses complex challenges for more effective international communication and exchange of experience, increased mobility, easier access to information and deeper mutual understanding during professional dialogic speech.

The modern profession involves not only the implementation of classical methods, but also construction and reconstruction in accordance with the conditions of modern society. Cross-industry partnership and cooperation, conducting negotiations and accompanying business documentation requires the possession of foreign professional competence, without which conducting business communication is impossible.

Therefore, in the process of training future specialists, special attention should be paid to foreign replicas, overcoming difficulties in constructing dialogues, forming laconic foreign professional expressions, consistency in expressing opinions.

Key words: *methodology, professionally oriented, competences, dialogic speech, future professionals, communication, professional situation.*

Вступ. Для формування у майбутніх фахівців успішної та ефективної компетентності професійного діалогічного мовлення – важливим є вирішення питання змісту та відбору навчального матеріалу для формування мовної професійно-орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні майбутніх спеціалістів та його організації в систему.

Цєю проблемою займалися вітчизняні та зарубіжні науковці І. Л. Бім, Л. В. Бондар, Дж. Браун, Н. Брігер, В. А. Бухбіндер, М. Л. Вайсбурд,

Н. І. Гез, Р. Гейрнс, Г. А. Гринюк, Ю. М. Кажан, С. Е. Кіржнер, С. П. Кожушко, С. С. Коломієць, Б. А. Лапідус, Р. Хьюз та ін.

Формування іноземної професійно-орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні у майбутніх спеціалістів відбувається в процесі навчання. Методика навчання іноземної мови є сукупністю того, що студент повинен засвоїти у процесі навчання. Компоненти змісту навчання визначаються у відповідності до комунікативних цілей і тем, а також мовленнєвих навчок й умінь аудіювання, говоріння, читання, письма в професійній іноземній мові, побудови комунікативних відносин, орієнтації у професійних комунікативних ситуаціях, вправ для їх розвитку та відповідні знання, навички і вміння оперування мовним матеріалом (навички вживання лексики, граматики).

Під час ситуативного моделювання, зміст навчання зосереджено на побудові професійно-орієнтованої комунікативної ситуації (передусім свідоме моделювання явищ, що вивчаються) [3, с. 198]. У навчальному процесі при застосуванні ситуативного моделювання виникає проблема, оскільки навчання є завжди процесом спрямованим, а ситуативне моделювання може мати декілька варіантів. Тому застосування цієї технології під час професійно-орієнтованого навчання іноземній мові вимагає від викладача підпорядкування ситуативного моделювання визначеній меті.

Головною ціллю використання ситуативного моделювання є засвоєння програмного матеріалу з метою формування та розуміння висловлювань, які відповідають рівню студента в межах програми освіти.

Позаяк, ситуативне навчання спрямоване на появу у студентів майбутніх професійних якостей, створення атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних здібностей особистості.

Моделювання таких комунікативних ситуацій дає змогу студентам виявити свою творчу індивідуальність, вдосконалити комунікативні та організаційні здібності [1, с. 55], навчає тактовно спілкуватися один з одним, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення, що будуть важливими для майбутньої професійної діяльності. А також важливим фактором є те, що до роботи залучаються всі учасники навчального процесу.

Принцип професійного навчання іноземній мові передбачає залучення студентів до їх майбутньої професії, усвідомлення її особливостей і специфіки, а тим самим формування навичок та умінь ведення мовленнєвої діяльності згідно орієнтації в ситуаціях професійного спілкування.

Для того щоб відібрати навчальний матеріал необхідно визначити критерії, за якими здійснюється мета навчання; вимоги типової та робочої програм з іноземної мови для професійного спілкування;

умови та професійно-орієнтовану спрямованість організації навчального процесу; врахування аудиторної організації навчального процесу, що зумовлює виокремлення навчального матеріалу [8, с. 151].

Отже, зміст навчального матеріалу з іноземної мови повинен відповідати якісним та кількісним критеріям.

Методологія та методи дослідження. Методика формування іноземної професійно-орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні майбутніх спеціалістів визначається через теоретичні та емпіричні методи; через аналіз наукової та методичної літератури з методики викладання іноземних мов, вироблення теоретичних засад та концептуальних підходів до опрацювання програмного матеріалу; аналіз навчальних програм і підручників з іноземної мови з метою їх відповідності сучасним цілям та завданням; моделювання навчального процесу з використанням комплексу вправ.

Виклад основного матеріалу дослідження. До методичних критеріїв відбору навчального матеріалу відносяться автентичність, врахування професійної спрямованості навчання, створення умов для самостійної роботи студентів, залучення студентів у професійне спілкування; пізнавальну цінність, новизну, поєднання різних форм роботи, посилення мотивації в навчальному процесі.

Критерій автентичності це відбір навчального матеріалу, що максимально наближений до мови-оригіналу [11]. Зараз зростає зацікавленість автентичним текстом, що створений носієм мови. Такі тексти мають переваги у навчанні професійного діалогічного мовлення тому, що відображають функціонування мови в професійному діалогічному мовленні; відрізняються тематикою; викликають професійний інтерес у студентів; стимулюють комунікативні процеси; готують до сприйняття професійного діалогічного мовлення в автентичному середовищі; є оптимальним засобом знайомства з професійним середовищем.

У методичній літературі, однак, не існує єдиної думки про те, що вважати автентичним текстом у навчанні іноземної мови професійного спрямування. Багато дослідників вважає автентичними тільки тексти, що не призначаються авторами для використання в навчальних цілях [10]. В інших джерелах ми знаходимо думку, що методична обробка текстів допустима, оскільки справді автентичні тексти занадто складні для навчання професійно-орієнтованої іноземної мови [4]. Багато авторів не заперечують можливості створення текстів авторами підручників зі збереженням автентичних властивостей мовного матеріалу [5].

Сьогодні застосування автентичних текстів є доступним завдяки застосуванню інформаційних технологій і розвитку контактів

між країнами Європейського Союзу, що позитивно відбивається на застосуванні їх під час навчання іноземної мови. Ефективність застосування автентичних текстів під час формування англійської професійно орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні майбутніх менеджерів з адміністративної діяльності підвищується завдяки технології ситуативного моделювання. Автентичність навчального матеріалу забезпечується через відбір текстів, що дають мовну опору для створення власних висловлювань за зразком [3, с. 85].

Критерій автентичності також передбачає добір навчального матеріалу, що моделює професійну діяльність фахівців, а також відповідність відбраного матеріалу стилям та особливостям їхнього професійного мовлення.

Автентичні матеріали відіграють важливу роль у формуванні всіх видів мовленнєвої діяльності, зокрема у професійно-орієнтованому діалогічному мовленні [2, с. 102]. Використання таких матеріалів дозволяє реалізувати комунікативну, освітню, розвиваючу мету навчання іноземної мови професійного спрямування і слугує сильним мотиваційним фактором мовлення.

Під час відбору текстів для навчальних цілей пріоритет повинен надаватися саме автентичним текстам [11, с. 65].

Коли формується іноземна професійна компетентність в діалогічному мовленні майбутніх фахівців, автентичний текст стає орієнтованим текстом, створеним носіями мови в процесі професійного спілкування, стилістично якісний текст, який при використанні в усній формі передбачає дотримання правил професійного діалогічного мовлення. Неадаптовані тексти та ситуативне моделювання може найбільш точно дати уявлення про правила і умови професійної діяльності зарубіжних колег. Через автентичні матеріали майбутні фахівці розширюють свій світогляд і отримують більше професійних знань.

Критерій надання творчо-інноваційного характеру навчання надає можливість творчості у процесі засвоєння нових знань, формування пізнавальних інтересів і творчого мислення [4] за рахунок створення проблемної ситуації й управління пошуком рішення проблеми. Усвідомлення і вирішення проблемних питань відображених у професійно-орієнтованих ситуаціях відбувається за рахунок оптимальної самостійності студентів, але під загальним керівництвом викладача в умовах спільної взаємодії.

Критерії тематичності полягають в обмеженні відбору матеріалів через певні теми, які опрацьовуються на заняттях з іноземної мови та мають професійно-орієнтовану спрямованість [1, с. 50].

Усі обрані тексти повинні відповідати темам та ситуаціям, зазначеним у програмних документах і навчальних планах підготовки студентів.

Критерій ситуативності [3, с. 72] передбачає оволодіння моделями професійно-орієнтованої комунікативної поведінки в навчальних умовах на основі ситуацій реальної професійно-комунікативної діяльності. Ситуативне навчання передбачає залучення студентів до певної професійно орієнтованої ситуації, де вони можуть знаходити практичне застосування своїх знань, навичок і вмінь.

В основі цієї методики лежить технологія ситуативного моделювання [10] – створення конкретних професійно-орієнтованих ситуацій, у яких засвоєння матеріалу відбувається під час взаємодії, прийняття особистого рішення з метою вирішення проблеми.

У цьому випадку мовлення як процес спілкування, в якому комуніканти користуються додатковими немовними засобами, які полегшують досягнення взаєморозуміння завдяки жестам, міміці, рухам тощо. Мовні і немовні знаки поєднуються у спілкуванні, доповнюючи чи замінюючи один одного, що є можливим у певній ситуації.

Професійно-орієнтована комунікативно-мовленнєва ситуація – це динамічна система взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного планів, які залучають фахівця до професійного спілкування і визначають його поведінку в межах одного акту професійного спілкування [7].

Професійно-орієнтована комунікативна ситуація включає п'ять чинників: обставини дійсності; відносини між комунікантами; мовленнєві стимули; мовленнєві наміри; реалізацію самого акту спілкування.

Наприклад, «Socializing in business environment of administrative manager». You are the employer interested in organization of international educational workshop and you meet the person (well-known foreign expert) who can provide the seminar. You ask an expert about work conditions and all the needed supplies. He answers the questions and makes the employer interested in his/her candidacy. A same:

1. Обставини дійсності, в яких відбувається комунікація: робоче приміщення міжнародної організації або роботодавця та зарубіжного експерта.

2. Відносини між комунікантами: офіційно-ділові відносини із відкритим та ввічливо-доброзичливим ставленням комунікантів один до одного.

3. Мовленнєві стимули: роботодавець має знайти зарубіжного експерта для проведення семінару; кандидат має отримати посаду лектора семінару.

4. Мовленнєві наміри: з'ясувати, чи підходить наявна кандидатура для проведення визначеного заходу; чи потрібно переконати роботодавця у тому, що Ви найкращий із можливих кандидатів на проведення семінару.

5. Реалізація акту спілкування, що відбувається під час професійної комунікативної ситуації, доводиться змінювати логіку розмови, підключати різноманітні стратегії відповідно до мети діалогу. Успішність діалогічного мовлення залежить від відібраних професійних ситуацій і розуміння учасниками спілкування завдань і мети комунікативної ситуації. Під час комунікації, зазвичай, ставлять запитання різних типів; логічно, послідовно відповідають на поставлені запитання, використовують різні розповсюджені структури, кліше, розмовні звороти у процесі спілкування.

Спираючись на думку В. В. Черниш, характер комунікативної ситуації і діалогічних єдностей залежать від таких ситуативних чинників як: внутрішній контакт між співрозмовниками, цілі спілкування, наявність субординації та дотримання дистанції між учасниками спілкування за ступенем інформованості, посадою, статусом тощо [3, с. 65].

У комплексі вправ для формування іноземної професійно-орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні надають можливі варіанти вирішення завдання, що забезпечує комунікативну гнучкість, готує майбутніх фахівців до спілкування в реальних професійних ситуаціях за допомогою технології ситуативного моделювання.

Психологічні критерії відбору навчального матеріалу – відповідність віковим особливостям, відповідність інтересам та особливостям сприйняття майбутніх спеціалістів.

Студентський період – це становлення особистості, саме у цьому віці найбільш інтенсивно відбувається процес збереження отриманих знань з їх подальшим проектуванням на професійну діяльність. Більшість студентів беруть участь у академічних програмах або працюють за фахом. Майбутній фахівець повинен мислити системно та креативно, володіти мовленнєвими навичками, бути здатним критично оцінювати стан проблем та вирішувати складні завдання, тобто повинен уміти нестандартно мислити і володіти професійною компетентністю на високому рівні.

Серед дидактичних критеріїв відбору навчального матеріалу значущим є матеріал для формування і розвитку особистості [8, с. 168].

Навчання тісно пов'язане із освітньою програмою та спрямоване на гуманізацію навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти, а також значення має формування у майбутніх професіоналів не лише загальних знань, але й принципів самостійної роботи та самовиховання.

Важливого значення набуває посилення мотивації в організації навчального процесу, адже однією з найгостріших теоретичних і методологічних проблем мотивації навчання є формування пізнавальних потреб студентів [4, с. 75]. У свою чергу мотиви у навчанні комунікативному мовленню виникають, розвиваються і формуються на основі потреб. А отже, виокремлення потреб майбутніх фахівців, дослідження мотиваційних сфер, без вивчення мотивів є недоцільним, оскільки потреби, мотиви і цілі навчання взаємозв'язані. Соціальні мотиви формують у майбутніх спеціалістів почуття обов'язку, яке спонукає їх отримати вищу освіту для того, щоб бути фахівцем у певній галузі, повноцінною особистістю для своєї держави та родини.

П. М. Якобсон вважає навчальні мотиви позитивними, тому що вони спрямовують майбутніх фахівців на навчання, на успіх, додають терпіння, наполегливості та сил долати труднощі і дозволяють досягнути значних результатів [7, с. 146], а саме відчують потребу в знаннях, бажання дізнатися нову професійну інформацію, отримують задоволення від збагачення своїх професійних знань, умінь та навичок.

Серед дидактичних критеріїв відбору виділяємо також достатність навчального матеріалу. Відповідність змісту, форми і методам навчального матеріалу віковим особливостям і розумовим можливостям студентів є передумовою успішного й ефективного навчання діалогічного мовлення.

Критерій відбору навчального матеріалу є реалізацією принципу необхідності і доступності, він обумовлюється відбором навчального матеріалу певного змісту з погляду його кількісного вираження. Обсяг навчального матеріалу на певному етапі вивчення іноземної мови встановлюється нормативними документами (робоча навчальна програма дисципліни, навчальний план), діючими у закладі освіти.

Можна визначити послідовний план побудови дій з відбору навчального матеріалу: виокремлення актуальних тем професійного діалогічного мовлення майбутніх фахівців; визначення сукупності типових професійних ролей відповідно до обраної тематики; підбір відповідних професійно-орієнтованих комунікативно-мовленнєвих ситуацій; визначення характерних параметрів висловлювань (послідовність, структура, особливості та ін.); виділення переліку мовленнєвих дій, що забезпечують реалізацію професійно-орієнтованого спілкування у типових ситуаціях; вибір мовних і мовленнєвих засобів для типових ситуацій шляхом аналізу фахової літератури та реальних актів професійного спілкування; упорядкування та систематизація сукупності професійно-орієнтованих ситуацій.

Висновки з дослідження. В майбутніх фахівців слід формувати вміння вести діалог, адже саме така комунікація необхідна для забезпечення їх повсякденної професійної діяльності, організації переговорів, обміну інформацією задля спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень. Отже, для повноцінного та ефективного спілкування майбутні спеціалісти повинні мати достатній рівень сформованості знань, умінь та навичок діалогічного мовлення. Крім того, вимогою до майбутніх фахівців є комунікабельність, вміння працювати з партнерами та оптимальна взаємодія з колегами, підлеглими, вищими керівниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. Київ, Інкос, 2005. 101 с.
2. Горелова Л. М. Формування англomовної лексичної компетенції у студентів-економістів. *Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Педагогічні науки. 2008. Т. 97, вип. 84. С. 101–104.
3. Дьячкова Я. О. Формування професійно спрямованої англomовної компетентності у говорінні майбутніх правознавців. Дис. канд. пед. Наук. Київ, 2014. 221 с.
4. Медведчук А. В. Відбір та організація матеріалу для формування англomовної професійно орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні майбутніх менеджерів з адміністративної діяльності. *Вісник Національного авіаційного університету. Педагогіка. Психологія. Національний авіаційний університет*. Київ, 2018. Вип. 1 (12). 114 с. С. 67–72.
5. Павленко В. В. Методи проблемного навчання. Нові технології навчання. 2014. Вип. 81. С. 75–79.
6. Технологія відбору навчальних матеріалів з метою організації навчання майбутніх філологів писемного двостороннього перекладу. *Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2011. № 3. С. 150–152.
7. Abbot G., Wingard P. *The Teaching of English as an International Language. A Practical Guide*. London: Collins, 1981.
8. Bachman L. *Fundamental considerations in language testing*. Oxford. Oxford Univ. Press, 1990. 408 p
9. Byrne D. *Teaching Oral English*. London: Longman, 1986. 140 p.
10. Harmer J. *How to Teach English*. Essex: Longman, 1998.
11. Lewis M., Hill J. *Source Book for Teaching English as a Foreign Language*. London: Heinemann, 1991. 135 p.